

Tófalvi Fruzsina

Törökország katonás demokráciája

A katonai vezetés befolyása a török politikai életre

Törökország az európai integrációs folyamat egyik vitatott szereplőjeként gyakran kerül a figyelem középpontjába. A nemzetközi média a terrorcselekmények mellett nagy érdeklődést mutat a belpolitikai nézeteltérések iránt is, amelyek a nyugat-európai gyakorlattól sokszor eltérő fordulatot vettek. A kedvezőtlen politikai tendenciák leállítása érdekében a fegyveres erők a múltban többször is beavatkoztak, ami az ország hosszú távú – EU-csatlakozási – ambícióinak gátjává vált. Jelen cikkünk olyan kérdésekre keresi a választ, mi az oka annak, hogy Törökországban ez a gyakorlat elfogadható. Milyen tradíciók és történelmi események állnak a háttérben? Közeledett-e már az EU és a török politikai döntéshozók álláspontja, s ha igen, milyen konkrét intézkedések születtek?

Törökországban a köztársasági lét, a demokrácia rövid múltra tekint vissza. Megteremtése küzdelmes folyamat volt, fenntartása érdekében a politikai szereplők gyakran kevésbé demokratikus eszközöket is bevetettek a vélt vagy valós fenyegetések elhárítása érdekében. Így tettek a hadsereg vezetői is, akiknek a politikai szerepvállalása, beavatkozása általában a lakosság ellenállása nélkül zajlott le, ami több okra vezethető vissza.

A köztársaság létrehozása és a modernizáció az ifjútörök mozgalomhoz és annak vezetőjéhez, a máig megkérdőjelezhetetlen tekintélyű Mustafa Kemalhoz köthető. A nyugati emigráció által kezdeményezett mozgalomban diákok és értelmiségiek is szerepet vállaltak, de összetételében azok a katonák alkották a többséget, akik a Balkánon állomásozó haderő soraiban ismerkedtek meg a nyugati alkotmányos értékekkel. Győzelme után a mozgalom tekintélyes tagjai töltötték be az állam vezető pozícióit, így egyrészt a hadsereg és a politikai élet már a kezdetektől

fogva összefonódott, másrészt a megalakulását követő közel harminc évben a köztársaság minden vezetőjének valamilyen katonai háttere volt.

A nép szemében a függetlenségi háború győzelme legitímálta a hadsereg politikai szerepvállalását. Ezt alátámasztotta az a köztudatban élő gondolat is, hogy Atatürk a hadsereget ruházta fel a demokrácia, a köztársaság és a köztársaság alapelveinek a védelmével. Ennek megerősítésére a katonatisztek gyakran idézték Atatürktől: „Köztársaságunk csak a nép akaratát és a haderő vezető szerepét tiszteli.”

Törökországban egy olyan autonóm hadsereg jött létre, amely nem volt alárendelve az uralkodó politikai irányzatoknak, hanem a kemali elvek védelmezőjeként lépett fel, azok folytonosságát akár a kormányzattal szemben is biztosítani kívánta. Az Atatürk által meghirdetett köztársasági néppárti program meghatározó fogalmai – a republikanizmus, a laicizmus (vagy szekularizmus), a nacionalizmus, a né-

piesség, az etatizmus és a reformizmus – a köztársaság alapelvei lettek.

Az Atatürk nevéhez köthető kemalizmus „rugalmas nézetrendszer” volt, „akár nagyon eltérő világlátású és világnézetű emberek is... teljes joggal tarthatták magukat kemalistának”. Az 1930-as években azonban megjelent a szekularizmus és a nacionalizmus szélsőséges értelmezése is. A szekularizmus például már nem csupán az állam és vallás szétválasztását jelentette, hanem a közélet megtisztítását is a vallástól. A hadsereget ebben az értelemben nevezzük kemalistának. A fegyveres erők szemében a fentebb felsorolt alapelvek bármelyikének megsértése a köztársaság veszélyeztetésével volt egyenlő, így a katonai beavatkozás jogalapjává vált. A hadsereg tagjainak nyugati orientációját komoly mértékben erősítette az ország NATO-taggá válása (1952), a török tisztek jelentős részét ugyanis ezt követően jórészt amerikaiak képezték ki.

Talukder Maniruzzaman – akinek a megállapításaira áttekintésünkben többször is támaszkodtunk – úgy jellemzi a török katonai puccsok lényegét, hogy azokra akkor került sor, ha a fent említett állami elvek veszélybe kerültek, s a hadsereg szükségesnek látta olyan kiigazító intézkedések foganatosítását, melyek a biztosítják a rend civil kormányzás alatti fennmaradását. Az intézkedések rendszerint csak politikai és alkotmányos reformokat jelentettek, a strukturális változtatásokat a választott vezetőkre hagyták. A katonák beavatkozása előre bejelentett, szervezett rend szerint haladt. Általában két szakaszt különíthetünk el a folyamatban: első lépésként megtörténik a rend helyreállítása, majd kidolgozzák a visszavonulás kivitelezéséhez szükséges programokat.

A korrigáló puccsok

A köztársaság történetében az első katonai hatalomátvételre 1960-ban került sor. A puccs oka a demokrata párti Adnan Menderes miniszterelnök szekularizációt veszélyeztető politikája volt. Új mecseteket építtetett, engedélyezte az iskolai vallásoktatást, és a műezzin ismét arabul hívhatott imára. A beavatkozás fő oka azonban az volt, hogy Menderes korlátozta az Atatürk Köztársasági Néppárt tevékenységét, ami a katonai vezetés térvesztését eredményezte.

A junta új alkotmányt és választási törvényt vezetett be, létrehozta többek között a még ma is létező és vitatott létjogosultságú Nemzetbiztonsági Tanácsot, amely biztosította a katonai vezetés számára a politikába való beleszólás jogát. A rezsim intézkedései azonban nem hoztak pozitív változást. Az arányos választási rendszer megnehezítette a stabil parlamenti többség megszerzését, így a civil kormány számára lehetetlenné vált további reformok kivitelezése. A puccs Menderes és két miniszterének életébe került, illetve további pártvezetőket ítéltek börtönbüntetésre. Ennek ellenére hamar megerősödött az utódpárt, az Igazság Pártja, s már az 1965-ös és az 1969-es választásokon jelentős többséget szerzett.

A 1960–1970-es évek gazdaságilag kedvező időszakot hoztak Törökország számára, mégis társadalmi elégedetlenség uralkodott, mivel a lakosság kilencven százaléka nem részesült a növekedés eredményeiből. Az oktatási és kommunikációs forradalom révén egyre többen figyeltek fel a rendszer hibáira, az egyenlőtlen vagyoneeloszlásra, ami kedvezett a szociális érzékenységet hirdető szélsőséges ideológiák terjedésének. A 1970-es évekre szélsőbaloldali és iszlám funda-

mentalista szervezetek alakultak, amelyeknek a magját az egyetemi diákok alkották. A szélsőséges eszmék követőinek összecsapásai gyilkosságokba és fegyveres harcokba torkolltak. Amikor a rendőrségen belül is ideológiai klikkesedés indult meg, a helyzet tarthatatlanná vált.

1971-ben ilyen körülmények között került sor a hadsereg újabb beavatkozására a vezérkari főnök és a haderőnemi főparancsnokok memoranduma formájában. Ebben Süleyman Demirel miniszterelnököt vádolták az anarchikus helyzet kialakulásával, aki emiatt lemondásra kényszerült. Bár a rend még nem állt helyre, a Köztársasági Néppárt és az Igazság Pártja közös fellépése nyomán a hadsereg már 1973-ban visszavonult. A pártok követelték a politikai tevékenységek korlátozásának megszüntetését, majd összefogásuk révén megghiúsult a hadsereg abbéli reménye is, hogy a puccs vezetőjét válasszák meg köztársasági elnöknek. A hadsereg kénytelen volt visszatérni a laktanyákba.

Míg az 1960-as puccsra a törökök nagy része nosztalgiával gondol, az 1970-es események sokakban, leginkább az értelmiség és a diákság körében ellenszenvet váltottak ki a hadsereggel szemben.

A helyzet súlyossága miatt a katonákat követő polgári hatalom képviselői nem tudtak jelentős szociális, gazdasági vagy strukturális reformokat kivitelezni, kizárólag az erőszak felszámolására koncentrálták erejüket. Csak a problémák felületi kezelésével törődtek, így azok rövidesen újra felbukkantak. Gyakorlatilag megismételték az előző évtized hibáit: a kormányok gyakran váltották egymást, így reformokra és lényegi intézkedésekre nem került sor, a terrorista mozgalmak tovább működtek, az államhatalom pedig nem volt elég erős a letörésükre.

1980-ban a fokozódó erőszak hatására és azzal érvelve, hogy a demokratikusan választott vezetők nem képesek úrrá lenni a helyzeten, a hadsereg ismét átvette a hatalmat. Tanulva a múlt hibáiból, a politikai vezetőkkel engedékenyen bántak, nem úgy azokkal, akiket felelősnek tartottak a helyzet kialakulásáért. Kurdokat, szocialistákat, szociáldemokratákat, iszlámistákat és ultranacionalista jobboldaliakat vettek őrizetbe. 1980 és 1983 között óriási tisztogatásra került sor: 650 ezer embert tartóztattak le, 171 ember vesztette életét a kínzások következtében, további 50 embert ki is végeztek. Paradox módon mindezek ellenére a katonai vezetés nem volt népszerűtlen. A legtöbben örömmel látták, hogy a rend visszatért az utcákra, és mint ha a gazdaság is újra pályára állt volna. Bár a demokratikus rend visszaállítására nem mutatkozott különösebben erős belső, társadalmi igény, a külső erők azonban, így például az EGK és az Európa Tanács, több esetben is nyomást gyakoroltak a katonai rezsimre.

A kormány új alkotmányt vezetett be, betiltott minden működő pártot, vezetőiket és számos képviselőjüket pedig évekre eltiltotta a politikától. Az alapvető, mélyen gyökerező társadalmi problémákat azonban ezúttal sem tudta kezelni. Nem foglalkozott azzal a kérdéssel sem, hogy miért fordulnak annyian szélsőséges eszmék felé, miért klikkesedik a társadalom.

A következő „puccsra” 1997-ben került sor, ugyanis a Refah párti kormány iszlámista politikáját a hadsereg a szekularizáció elleni támadásként értékelte. A klasszikus vitás kérdések mellett – mint a Ramadan megtartásának engedélyezése kormányirodáknak, vagy vallási szervezetek anyagi támogatása – a Refah napi-rendjén volt a saría jogrend bevezetése is a hivatalos bíraskodásban. Necmettin

Erbakan miniszterelnöksége alatt a török kapcsolatokat az „iszlám blokk” irányába is erősítette (látogatást tett többek között Iránban és Pakisztánban, nem kis fejtörést okozva ezzel legfőbb szövetségesének, az USA-nak), és támogatta azt a kezdeményezést is, hogy a muzulmán országok egy gazdasági tömbbe tömörüljenek.

Európa nemtetszését figyelembe véve a hadsereg a puccsok helyett most más módját választotta a hatalomváltásnak. Elégedetlenségét ezúttal a Nemzetbiztonsági Tanácson keresztül nyilvánította ki, és több oldalról gyakorolt nyomást Erbakanra, aki végül a lemondás mellett döntött. Alkotmánybírói határozattal feloszlatták a Refahot, Erbakant pedig öt évre eltiltották a politizálástól. Ezt az eseményt indirekt beavatkozásnak, csendes vagy posztmodern puccsnak nevezik.

A fegyveres erők állásfoglalása szerint a katonáknak a Nemzetbiztonsági Tanácson és az Alkotmánybíróson keresztül fellelése demokratikus tett volt, a hadsereg úgy lépett közbe, mint azt bármely civil szervezet tette volna. Minden körülmény és magyarázat azt a célt szolgálta, hogy Törökország presztízvesztés nélkül ússza meg az esetet. Az Európai Unió szemében azonban egy ország választott vezetőjének eltávolítása semmilyen körülmények között nem volt elfogadható, így a puccs komoly károkat okozott Törökország megítélésében.

A katonák beavatkozásai ugyanakkor sok török rokonszenvét váltották ki, akikben nem egy elnyomó rendszer képzetét keltették, gazdasági és politikai hátrányukat pedig nem ismerték fel. A közvélemény nem azt az értelmiségi álláspontot képviselte, miszerint a puccsok megakadályozzák a demokrácia fejlődését, amelynek célja, hogy önfenntartóvá váljon, és feladatát már maga is hatékonyan elláthassa. Sőt, egyetértéssel fogadta, hogy a

hadsereg a rendet többre tartja a demokráciánál. A korrupció, a vezetők tehetetlensége, a kicsinyes pártviták miatt a legtöbb katona és civil rossz véleménnyel van a politikusokról. Egy katonai iskolákban és akadémiákon végzett felmérés szerint a legtöbb tanuló úgy látja, hogy a politikusok a saját és pártjuk érdekeit az ország érdekei elé helyezik. A *Hürriyet* című napilap felmérése pedig arról tanúskodott, hogy a lakosság szemében a hadsereg Törökország legmegbízhatóbb intézménye. Ráadásul a törökök többsége úgy érzi, hogy sem az ország külső, sem belső biztonsága nincs biztosítva, sőt állandó fenyegetésnek van kitéve (kurd szeparatisták, iszlámista radikálisok). Nem véletlen tehát, hogy a hadsereg még napjainkban is ragaszkodik hagyományos befolyása fenntartásához, jóllehet, pozícióit immár nem puccsok formájában, hanem különböző állami intézményeken keresztül biztosítja.

A befolyásolás gyakorlata

A hadsereg döntéshozásra gyakorolt hatása igen széles körű. Eszköztárában szerepel az informális véleményalkotás, képviselők delegálása bizonyos testületekbe, a Nemzetbiztonsági Tanács irányítása, és emellett jelentős közvélemény-formáló erőként is megjelenik. Sajátos megoldás, hogy Törökországban a vezérkart nem integrálták a védelmi minisztériumba, a vezérkari főnök a miniszterelnöknek felelős, nem pedig a védelmi miniszternek. A hadsereg érvelése szerint ez indokolt gyakorlat, hiszen amennyiben más politikai irányultságú miniszter kerül pozícióba, könnyedén kinevezhetne új vezérkari főnököt, ezáltal a maga képére formálva a hadsereget.

A legfontosabb biztonságpolitikai döntéseket a vezérkar hozza meg, miként azt is,

hogy milyen hadseregre van szüksége az országnak. Ehhez tervezeteket dolgoz ki, majd a védelmi minisztérium ezek alapján elkészíti a költségvetést és egyeztet a gazdasági miniszterrel a szükséges források biztosításáról. A vezérkar által meghatározott számokat azonban nem kérdőjelezi meg. A védelmi költségvetés felett tehát nincs szigorú parlamentáris ellenőrzés. A fegyveres erők büdzsáját ugyan megvizsgálja a költségvetési és tervezési bizottság, majd meg kell szerezni hozzá a Nemzetgyűlés hozzájárulását is, de ez a folyamat többnyire formalitás.

Az Európa Tanács újra és újra kritizálja a Nemzetbiztonsági Tanács működésének módját. A Tanácsot – mint tanácsadó testületet – az 1961-es alkotmány hozta létre. A tanácsadó szerepnél azonban jóval nagyobb befolyásra tett szert. A saját kompetenciáján belül részesült a végrehajtó hatalomból, és „ajánlásokat” tett a minisztereknek. A kormány pedig köteles volt elsőbbséget adni az NBT javaslatainak.

A 2001-es módosítás óta a Tanács a köztársasági elnök elnökletével működik, tagjai a miniszterelnök, annak helyettesei, a vezérkari főnök, a haderőnemek főparancsnokai, a honvédelmi miniszter, a belügyminiszter, az igazságügyi miniszter és a külügyminiszter. Az összetétel tehát megváltozott, a civil tagok száma ötről kilencre emelkedett, míg a katonáké öt maradt. A vezérkarnak joga volt tagokat delegálni olyan testületekbe is, mint a felsőoktatási tanács vagy a filmszínházakat, vidéket és a zenét felügyelő bizottság.

A hadsereg részt vett a nyugati megfigyelők által sokat kritizált állambiztonsági bíróságok működésében is. Ezek a bíróságok a terrorizmushoz és a biztonsághoz kapcsolódó ügyeket tárgyalták (a politikai bűncselekményeket is, mint például az árulást), de közel sem az európai standardoknak,

emberi jogi elveknek megfelelően. A katonatisztek pártatlansága kétségbe vonható, emellett megtagadhatták az ügyvédi közreműködést is a kihallgatási szakaszban. Az elfogottakkal szemben általánosan alkalmazott erőszak ezeken a bíróságokon olykor még az ügyvédekre is kiterjedt.

Léteztek és léteznek még ma is olyan informális eljárások, amelyekkel a vezérkar nyomást gyakorol a politikai életre. Ezek lehetnek nyilvános bejelentések, újságcikkek vagy nem hivatalos kapcsolatok fenntartása politikusokkal, hivatalnokokkal. A vezérkar prominens tagjai kifejezik véleményüket, aggodalmukat olyan témákkal kapcsolatban, mint a kurd separatizmus, az iszlám radikalizmus, a szekularizmus, az EU-tagság, az örmény népiirtás vagy a ciprusi kérdés, vagyis az államot érintő legérzékenyebb politikai témákban. Véleményük általában nem egyezik a kormányéval, kivéve az egységesen támogatott EU-csatlakozás kérdését. Arra is volt példa, hogy a vezérkar a kormány hivatalos álláspontjának közzétételét megelőzve adott ki állásfoglalást bizonyos ügyekben. Ebből is kitűnik, hogy a hadsereg autonóm szereplőként jelentkezik a politikában.

EU-követelmények, török reformok

Az a gyakorlat és azok a törvények, melyek a hadsereg képviselőinek pozícióit biztosították, kezdetben az egyensúly fenntartásának zálogát jelentették, illetve a további puccsok elkerülését szolgálták, idővel azonban a fejlődés gátjává váltak. Európa szemében ugyanis sem a választott vezetők eltávolítása, sem a hadsereg politikai befolyásgyakorlása nem volt elfogadható válasz az állam kríziseinek meg-

oldására. Az egyensúlyhoz vezető út a nyugati gyakorlat szerint csakis egy stabil, demokratikus intézményrendszer megteremtésén keresztül képzelhető el. Ha Törökország hosszú távú célja az Európai Unióhoz való csatlakozás, amelynek egyik legelkötelezettebb támogatója maga a hadsereg, akkor itt az ideje a változtatásnak – jelentették ki az EU vezetői.

A török politikai szereplőknek persze nem volt könnyű dolguk az irányok kijelölésében, mivel Európán belül sincs egységes modellje a civil–katonai kapcsolatoknak és a civil kontrollnak. Az Unió azonban követelményeket fogalmazott meg, és éves jelentésekben értékelte a reformtörekvések érvényesülését.

Törökország EU-csatlakozásának előfeltétele a koppenhágai kritériumok (1993) teljesítése is. A kritériumok – mint ismeretes – a következőket írták elő: működőképes piacgazdaság, amely versenyképes az Unión belül is; képesség a tagságból fakadó kötelezettségek teljesítésére; a demokráciát, a törvények uralmát, az emberi jogokat és a kisebbségi jogok védelmét garantáló intézményrendszer stabilitásának megteremtése.

Ankarát a legtöbb kritika a politikai kritériumok teljesítése kapcsán érte. Az EU minden alkalmat megragadott arra, hogy kritizálja a civil kontroll hiányát és az NBT politikai befolyását, továbbá elősegítse a civilek beleszólását annak döntéseibe.

Az egyik legfőbb európai követelmény a civil kontroll megteremtése. Az ezzel kapcsolatos elvárásokat így összegezzük:

- a védelmi minisztérium és a vezérkar szétválasztását meg kell szüntetni, a vezérkari főnök a védelmi miniszternek legyen felelős;
- ne delegáljon tagot a vezérkari főnök a felsőoktatási tanácsba, valamint a rádió- és televíziótanácsba;

- a védelmi költségvetést helyezték teljes parlamenti ellenőrzés alá, és ne kapcsolódjon hozzá titoktartási kötelezettség;
- az állambiztonsági bíróságok működését módosítsák az európai irányelveknek megfelelően (pl. a tisztességes eljáráshoz való jog).

Az NBT átalakítása alapkövetelmény, éppúgy, mint minden olyan módszer megszüntetése, amivel a hadsereg – akár informális módon is – befolyást gyakorol.

Az ezredfordulót követően Törökország részéről megkezdődött az átalakítás. Mint utaltunk már rá, EU-javaslatra 2001-ben módosították az NBT összetételét, innentől a tanács civil tagjainak száma meghaladta a katonákét. A kormány nem volt köteles többé elfogadni az NBT javaslatait. A kritikák hatására visszahívták a hadsereg képviselőit számos testületből, de a felsőoktatási tanácsban, valamint a rádió- és televíziótanácsban továbbra is képviseltették magukat. A 2003-ban bevezetett reformcsomag eredményeként az NBT főtitkári posztját civil személy is betölthette. A 2004-es harmonizációs csomag visszahívta a hadsereg delegáltjait a felsőoktatási, valamint a rádió- és televíziótanácsból is. Ugyanebben az évben az állambiztonsági bíróságok rendszerét eltörölték. Megerősítették az NBT tanácsadói jellegét, ma már nem veheti a kezébe a kezdeményezést, kizárólag a kormány kérésére adhat tanácsot.

Miután 2004 decemberében az EU úgy döntött, hogy Törökország teljesítette a kritériumokat, 2005-ben megkezdődhetnek a csatlakozási tárgyalások.

A vezérkar integrációjának kérdésében azonban nem sikerült közelíteni az álláspontokat. A vezérkari főnök továbbra is a miniszterelnöknek felelős, és a védelmi miniszterrel csupán koordinációs kapcsolatban áll. Ennek oka, hogy Törökországban a katonákhoz olyan fogalmak kapcsolód-

nak, mint az őszinteség, a bátorság, a hűség, a politikusok ezzel szemben egyikkel sem rendelkeznek az általános vélemény szerint, ezért a katonáknak részt kell venniük a politikai életben. Civil kontroll kialakítása nélkül azonban nehéz kiforrott demokráciáról beszélni, ezért meg kell próbálni összehangolni a civilek és a katonák munkáját a védelmi minisztériumban.

A kilátások

Az elmúlt két évben a reformfolyamat elakadt. Az EU-csatlakozás támogatottsága csökken, a törökök egyre nagyobb számban ábrándulnak ki az Unióból, gyakran igazságtalannak tartják az országukkal szemben megfogalmazott követelményeket.

A politikában is hasonló folyamatok játszódnak le: míg korábban az integráció és a reformok legfőbb támogatója a hadsereg és a szekularista oldal volt, mára felerősödtek azok a hangok a tisztek körében, amelyek már kevésbé tartják fontosnak az integrációt. Mindenekelőtt azért, mert úgy vélik, hogy az EU által szorgalmazott intézkedések az iszlámista pártoknak kedveztek, s nem sok teret hagytak a hadsereg befolyásának. Továbbá félnek attól is, hogy akár erőszakos iszlamizációra is sor kerülhet Törökországban. E félelem nem teljesen alaptalan, hiszen a szakértők szerint is „egyértelmű jelek mutatkoznak arra, hogy az országban mind a radikális iszlám, mind általában a békés muszlim életvitelre való igény rohamosan növekszik”.

Bár nagy lépések történtek már az európai követelések teljesítésében, a gyakorlat hagy még némi kívánnivalót maga után. A közelmúlt eseményei is igazolják, hogy a hadsereg még mindig helyet követel magának a politikai életben.

A 2007-es elnökválasztás során feszültség keletkezett a kormány és a vezérkar között. A választás fontosságát az adja, hogy Törökországban a köztársasági elnök jogai között szerepel a vezérkari főnöknek, a bíráknak, a felsőoktatási tanács tagjainak és az egyetemek vezetőinek a kinevezése. Befolyásolhatja tehát az oktatás, a hadsereg és az igazságszolgáltatás működését, e három terület pedig a szekularizáció fenntartásának alapvető pillére.

Recep Tayyip Erdoğan miniszterelnök és iszlámista kormányának elnökjelöltje, Abdullah Gül megválasztását azért ellenezte a hadsereg, mert úgy vélte, hogy ebben az esetben az állam irányítása teljes mértékben az iszlámisták kezébe kerül. Az elnökválasztás kapcsán – közel egy évtized után – újra felmerült a katonák beavatkozásának gondolata. Az EU és az USA határozott ellenvéleményének hatására azonban Erdoğan kormányfő tárgyalásokat kezdeményezett a vezérkari főnökkel, így az újabb puccs elmaradt. A kormányzó Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) az előrehozott nemzetgyűlési választások mellett döntött, ahol elsöprő győzelmet aratott. Ez csak tovább növelte a hadsereg aggodalmait. Ráadásul nem sokkal ezután a kormány elérte célját: a szükséges többség birtokában Abdullah Gült a parlament megválasztotta köztársasági elnöknek.

A hadsereg aggodalmai nem voltak alaptalanok, a szekularisták az iszlámisták között ugyanis egyre inkább kiéleződött a küzdelem, s nem csupán a nemzetgyűlésen belül.

Ennek keretében 2008-ban az AKP ellen „jogi puccs” készült. A török főügyész az alkotmánybíróságnál kezdeményezte a kormányzó AKP betiltását, majd Gül és Erdoğan öt éves eltiltását a politikától a szekularizáció felszámolására irányuló

kísérlet miatt. Ugyanekkor 86 fő ellen vádat emeltek, akik az *Ergenekon* nevű keményvonalas ultranacionalista szervezet tagjaiként a vád szerint a kormány elleni puccsra készültek, s már több terrortámadásban is érintettek voltak. Végül júliusban született az ítélet az AKP jövőjét illetően: egyetlen szavazaton múlt, hogy a pártot nem tiltották be. A per tehát az EU számára – amely a kezdetektől ellenezte azt – megnyugtató eredménnyel zárult.

Sokakban talán megütközést kelthet, ám a török szekularisták és iszlámisták küzdelmének bármilyen kimenetével – a török tagság kérdéséhez amúgy ambivalensen viszonyuló – EU csak nyerhet: ha ugyanis a szekularizációt támogató oldal kerül ki győztesen, a tagsághoz szükséges reformok folytatódhatnak. Ha viszont az iszlámisták maradnak kormányon, az is kedvező lehetőséget hordoz magában, hiszen Törökország integrációját sokan

épp az erős iszlám befolyás miatt vitatják a tagországok körében, így meglenne a hivatkozási alap a csatlakozás elhalasztására.

Török szempontból sem egyszerű a kérdés: aligha vitatható, hogy megvan az akarat a csatlakozásra, aminek érdekében a törökök hajlandók akár áldozatokat is hozni. A tagság feltételül szabott reformok (nagyobb demokrácia) mára csökkentették a hadsereg befolyását, és egyidejűleg megerősítették az Európában meglehetősen bizalmatlanul kezelt iszlámisták pozícióit. Bár a dilemma feloldása nem egyszerű, de ha sikerül, az bizonyosan túlmutat a török kérdésen. Még nem volt rá példa ugyanis, hogy egy muzulmán országban tartósan működjön és fennmaradjon a demokratikus berendezkedés, a törökök azonban bebizonyíthatják, hogy a kettő nem zárja ki egymást, ami mintául szolgálhat más államok számára is. ■

Irodalom

Flesch István: *Atatürk és kora*. Budapest, 2004, Corvina Kiadó.

Flesch István: *A Török Köztársaság története*. Budapest, 2007, Corvina Kiadó.

Demirel, Tanel: *Lessons of Military Regimes and Democracy: The Turkish Case In a Comparative Perspective*. *Armed Forces & Society*, Vol. 31. No. 2. Winter 2005, 245–271. o.

Faltas, Sami – Jansen, Sander (eds.): *Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey*. Groningen, 2006, Centre of European Security Studies (CESS).

Güney, Aylin – Karatekelioğlu, Petek: *Turkey's EU Candidacy and Civil-Military Relations: Challenges and Prospects*. *Armed Forces & Society*, Vol. 31. No. 3. Spring 2005, 439–462. o.

Kicsi Valéria–N. Rózsa Erzsébet: *A török identitás néhány aspektusa és hatása Ankara külpolitikájára*. In N. Rózsa Erzsébet (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában*. Budapest, 2005, Teleki László Alapítvány, 147–178. o.

Manýruzzaman, Talukder: *Military Withdrawal from Politics*. Cambridge, Massachusetts, 1987, Ballinger.

Salt, Jeremy: *Turkey's Military „Democracy”*. *Current History*, February 1999, 72–78. o.

Posch, Walter: *Crisis in Turkey: just another bump on the road to Europe?* *EU-ISS Occasional Paper*, No. 67, June 2007.